

नवीन शैक्षणिक सुधारणेची आवश्यकता

अविनाश दिवाकर भुरसे

सहा.प्राध्यापक (C.H.B.)

उपयोजित अर्थशास्त्र विभाग

गोंडवाना विद्यापीठ, गडचिरोली

avinashbhurse@gmail.com

Mobile no. 9689638391

सारांश-

माजी राष्ट्रपती डॉ. राधाकृष्णन म्हणतात, आपण पक्ष्याप्रमाणे विहार करण्यास शिकलो, माशाप्रमाणे पाण्यात तरंगण्यास शिकलो, परंतु माणसाप्रमाणे वागण्यास शिकलो नाही. शिक्षक आणि विद्यार्थ्यांमध्ये घट्ट जिवाळ्याचे संबंध असले पाहिजेत. त्यांना विद्यार्थ्यांबद्दल ममता वाटली पाहिजे आणि विद्यार्थ्यांचा आदर त्यांनी सहजतेने संपादन केला पाहिजे. मुलांना तणावमुक्त शिक्षण घेता यावे यासाठी नवीन शैक्षणिक धोरणात खेळता खेळता अभ्यास या तत्वाचा विचार करून हे धोरण आखण्यात आले आहे. कारण भारतात प्रौढ वयामध्ये आत्महत्या करण्याचे प्रमाण मोठ्या प्रमाणात वाढलेले होते म्हणून या धोरणामध्ये तणावमुक्त वातावरणात शिक्षण यावर जास्त लक्ष केंद्रित करण्यात आले आहे. तसेच १० वी, १२ वी बोर्ड परीक्षा बंद करण्याचे ठरविले आहे. त्यामुळे विद्यार्थी हे तणावमुक्त वातावरणामध्ये असतात तसेच या धोरणात मातृभाषा व स्थानीय भाषेत शिक्षण असल्यामुळे विद्यार्थी हे आनंदी वातावरणामध्ये शिक्षण घेत असल्यामुळे त्यांच्या सर्वांगीण गुणांचा विकास होण्यास मोठ्या प्रमाणात मदत होत असते. संवेदनशील गरजांचा विचार करून किंवा सर्व गोष्टींचा निर्णय सर्व समावेशक असावा. स्थानिक आणि वैश्विक संदर्भातील गरज लक्षात घेऊन या सगळ्या गोष्टींचा धोरणात समावेश असला पाहिजे भारतातील युवकांना भारत देशाविषयी इथल्या विविध सामाजिक, सांस्कृतिक आणि तांत्रिक गरजासोबतच अद्वितीय कला, भाषा आणि ज्ञानाच्या परंपराविषयी राष्ट्रीय अभिमान विद्यार्थ्यांमध्ये असणे आवश्यक आहे.

Keywords :- भारतीय शिक्षण, तणावमुक्त शिक्षण, राष्ट्रीय विकास, शैक्षणिक धोरण, प्राचीन आणि शाश्वत भारतीय ज्ञान

प्रस्तावना :-

संपूर्ण मानवी क्षमता प्राप्त करणे, न्याय्य आणि न्याय्य समाजाचा विकास आणि राष्ट्रीय विकासाला चालना देण्यासाठी शिक्षण ही मूलभूत आवश्यकता आहे. जागतिक स्तरावर सामाजिक वाढ आणि समता, वैज्ञानिक प्रगती, राष्ट्रीय एकात्मता आणि सांस्कृतिक संरक्षणाच्या दृष्टीने गुणवत्तापूर्ण शिक्षणासाठी सार्वत्रिक प्रवेश प्रदान करणे ही भारताच्या शाश्वत प्रगतीची आणि आर्थिक विकासाची गुरुकिल्ली आहे. सार्वत्रिक उच्चस्तरीय शिक्षण हे एक योग्य माध्यम आहे ज्याद्वारे देशाच्या समृद्ध प्रतिभा आणि संसाधनांचा सर्वोत्तम विकास आणि संवर्धन व्यक्ती, समाज, राष्ट्र आणि शक्तीच्या भल्यासाठी केले जाऊ शकते. भविष्यात भारत हा जगातील सर्वात तरुण लोकसंख्येचा देश असेल आणि भारताचे भविष्य केवळ या तरुणांना दर्जेदार शैक्षणिक संधी उपलब्ध करून देण्यावर अवलंबून असेल. हे धोरण प्राचीन आणि शाश्वत भारतीय ज्ञान आणि विचारांच्या समृद्ध परंपरेच्या प्रकाशात तयार केले गेले आहे. ज्ञान, शहाणपण आणि सत्याचा शोध हे भारतीय विचार परंपरेत आणि दिवसामध्ये नेहमीच सर्वोच्च मानवी ध्येय मानले गेले. प्राचीन भारतातील शिक्षणाचे ध्येय हे सांसारिक जीवनाची

किंवा शाळेनंतरच्या जीवनाची तयारी म्हणून ज्ञान प्राप्त करणे नव्हते, तर संपूर्ण आत्म- ज्ञान आणि मुक्ती म्हणून होते. तक्षकिला , नालंदा , शिक्रामशिव आणि वलभी सारख्या प्राचीन भारतातील जागतिक दर्जाच्या संस्थांनी अभ्यासाच्या विविध क्षेत्रात अध्यापन आणि संशोधनाचे उच्च दर्जा निश्चित केले होते आणि विविध पार्श्वभूमी आणि देशांमधून येणारे विद्वान आणि विद्वान प्रभावित केले होते.

भारतात ३४ वर्षांनंतर शैक्षणिक धोरण आखले गेले आहे. या अगोदर १९८६ ला शैक्षणिक धोरण तयार केलेले होते. केंद्रातील मोदी सरकारने नवीन शिक्षण धोरणाला मान्यता दिली आहे. मनुष्य बळ विकास मंत्रालयाकडून डॉ. कंस्तुरीरंगन यांच्या अध्यक्षतेखाली नवीन शैक्षणिक धोरणाचा मसुदा तयार करण्यात आला होता. यासह मानव संसाधन विकास मंत्रालयाचे नाव बदलून शिक्षण मंत्रालय करण्यात आले. 1986 रोजी पहिले शैक्षणिक धोरण देशात लागू झाले होते. त्यानंतर 1992 मध्ये या शैक्षणिक धोरणात बदल करण्यात आले. 2009 मध्ये शिक्षण हक्क कायदा आणला गेला ज्याची अंमलबजावणी 2013 पासून करण्यात आली. नवीन शिक्षण धोरणांतर्गत 10 + 2 चे स्वरूप पूर्णपणे रद्द केले गेले आहे, आता हे 10 + 2 आणि 5 + 3 + 3 + 4 स्वरूपात विभागले गेले आहे.

नवीन शैक्षणिक धोरणाची संरचना :-

पहिल्या टप्प्यात म्हणजेच पहिल्या पाच वर्षात – पूर्व प्राथमिकचे तीन वर्ष आणि इयत्ता पहिली ते दुसरीचे शिक्षण देण्यात येईल. शाळेच्या पहिल्या पाच वर्षांमध्ये पूर्व प्राथमिक शाळा आणि पायाभूत टप्प्यातील तीन वर्षांचा वर्ग 1 आणि वर्ग 2 चा समावेश असेल. दुसऱ्या टप्प्यात – पुढील तीन वर्षे वर्ग 3 ते 5 च्या तयारीच्या टप्प्यात विभागली जातील. तिसऱ्या टप्प्यात – Intermediate तीन वर्षे (वर्ग 6 ते 8) आणि चौथ्या टप्प्यात – माध्यमिक टप्प्यातील चार वर्षे (वर्ग 9 ते 12). या खेरीज शाळांमध्ये कला, वाणिज्य, विज्ञान, विद्यार्थी आता पाहिजे असलेले कोर्स घेऊ शकतात.

नवीन शैक्षणिक धोरणातील महत्वाचे मुद्दे :-

- बोर्डाच्या परीक्षांचे महत्त्व कमी होणार- ठरवणार अभ्यासक्रम : पहिल्यांदाच पूर्व प्राथमिक शाळेसाठी अभ्यासक्रम ठरवला जाणार आहे. देशातील सर्व पूर्व प्राथमिक शाळांना हा अभ्यासक्रम लागू असेल. पाचवीपर्यंतचे शिक्षण मातृभाषेतून देण्यास प्राधान्य.
- व्होकेशनल अभ्यासक्रमावर भर
- शालेय रिपोर्ट कार्ड बदलणार
- उच्च शिक्षणामध्ये मोठे बदल
- संपूर्ण देशात उच्च शिक्षण नियामक
- नवा शिक्षण आयोग

नवीन शिक्षण धोरणातील काही इतर महत्वाच्या बाबी :-

- 2040 पर्यंत सर्व उच्च शिक्षणसंस्थांना 3000 पेक्षा अधिक विद्यार्थी असलेली मल्टीसब्जेक्ट इंस्टिट्यूशन तयार करावी लागेल.
- 2030 पर्यंत, प्रत्येक जिल्ह्यात किंवा जवळपास किमान एक प्रमुख उच्च मल्टीसब्जेक्ट इंस्टिट्यूशन असेल.
- संस्थांचा अभ्यासक्रम असा असेल की सार्वजनिक संस्थांच्या विकासावर भर देण्यात यावा.

- ओपन डिस्टन्स लर्निंग आणि ऑनलाईन प्रोग्राम्स चालवण्याचा पर्याय संस्थांना असेल.
- उच्च शिक्षणासाठी तयार केलेली सर्व प्रकारच्या डीम्ड आणि संबंधित विद्यापीठे केवळ आता विद्यापीठे म्हणून ओळखली जातील.
- मानवाच्या बौद्धिक, सामाजिक, शारीरिक, भावनिक आणि नैतिक क्षमतांचा एकत्रित विकास करण्याचे लक्ष्य असेल. भारतीय ज्ञान प्रणाली, भाषा, संस्कृती आणि मूल्यांवर लक्ष केंद्रित केले पाहिजे. शिवाय, तंत्रज्ञानाचा मोठ्या प्रमाणावर वापर केला जाईल. प्रादेशिक भाषांमध्ये ई-सामग्री विकसित केली जाईल. शाळा डिजिटल सज्ज असावी. राष्ट्रीय शैक्षणिक तंत्रज्ञान मंच, NETF ची स्थापना केली जाईल.
- सर्वराज्य/ केंद्रशासित प्रदेश सरकार सर्व प्राथमिक शाळांमध्ये सार्वत्रिक पायाभूत साक्षरता आणि संख्या 2025 पर्यंत साध्य करण्यासाठी सर्व विद्यार्थ्यांसाठी एक अंमलबजावणी योजना तयार करेल.
- एनआयओएस आणि स्टेट ओपन स्कूल औपचारिक शालेय प्रणालीच्या ग्रेड 3, 5 आणि 8 च्या बरोबरीचे ए, बी आणि सी स्तर देखील प्रदान करतील; माध्यमिक शिक्षण कार्यक्रम जे ग्रेड 10 आणि 12 च्या बरोबरीचे आहेत; व्यावसायिक शिक्षण अभ्यासक्रम / कार्यक्रम; आणि प्रौढ साक्षरता आणि जीवन-समृद्धी कार्यक्रम.
- अभ्यासक्रमाची सामग्री प्रत्येक विषयात त्याच्या मूलभूत गोष्टी – मुख्य संकल्पना, कल्पना, अनुप्रयोग आणि समस्या सोडवण्यामध्ये कमी केली जाईल. गंभीर विचार आणि अधिक समग्र, चौकशी-आधारित, शोध-आधारित, चर्चा-आधारित आणि विश्लेषण-आधारित शिक्षणावर भर.
- मुलांनी शिकलेली तीन भाषा ही राज्ये, प्रदेश आणि विद्यार्थ्यांची निवड असेल, जो पर्यंत तीन पैकी किमान दोन भाषा मूळ भारतातील आहेत.

नवीन शिक्षण धोरणात संगीत, तत्त्वज्ञान, कला, नृत्य, नाट्यगृह, उच्च संस्थांचे शिक्षण अभ्यासक्रम यांचा समावेश असेल. बॅचलर पदवी 3 किंवा 4 वर्षांच्या कालावधीची असेल. बँक ऑफ क्रेडिट तयार होईल, विद्यार्थ्यांच्या कामगिरीचे डिजिटल रेकॉर्ड जमा केले जातील. 2050 पर्यंत किमान 50 टक्के विद्यार्थ्यांना शाळा व उच्चशिक्षण प्रणालीद्वारे व्यावसायिक शिक्षणात भाग घ्यावा लागेल. गुणवत्तापूर्ण गुणवत्तेच्या संशोधनासाठी नवीन राष्ट्रीय संशोधन संस्था स्थापन केली जाईल, ती देशातील सर्व विद्यापीठांशी संबंधित असेल.

रोजगाराचे वातावरण आणि जागतिक वातावरण झपाट्याने बदलत असताना, मुलांनी फक्त शिकणे महत्वाचे आहे. इथे नाही तर फक्त तुमच्यासाठी एक नवीन उत्पादन आहे! समस्या कशा सोडवायच्या, समस्या कल्पना कशा तयार करायच्या, कसे जुळवून घ्यावे, क्षेत्रातील नवीन सामग्रीशी कसे जुळवून घ्यावे हे शिकवणे अधिक अनुभव जन्य, सर्व समावेशक, सर्व समावेशक, जिज्ञासू संशोधन आहे-आनंदी होण्यासाठी अध्यापनशास्त्राची उत्क्रांती होणे आवश्यक आहे. शिकणाऱ्यांची आशा क्षमता विकसित करण्याचे सर्व पैलू; आसन शिक्षण, सर्वांना उपयुक्त आहे शिकणाऱ्यांसाठी अधिक समाधानकारक होण्यासाठी, अभ्यासक्रम तपस्वी म्हणून मूलभूत आहे. कला, हस्तकला, मानविकी, खेळ, आरोग्य, भाषा, संस्कृती, मूल्ये यांचा समावेश आहे ! शिक्षणाची मूलभूत सुधारणा शिक्षकाच्या हातात असावी.

निष्कर्ष :-

विद्यार्थ्यांच्या सुप्तकला गुणांना वाव देणे हे या धोरणाचे मुख्य उद्दिष्ट आहे. तसेच त्यांच्यामध्ये आत्मविश्वास जागृत करून त्यांना ध्येयप्राप्ती घडविणे, रड्डा पद्धत बंद करणे, मुले ही वर्षभर अभ्यासात गुंतलेली राहावी म्हणून या धोरणात सेमिस्टर पद्धतीचा अवलंब करण्यात आलेला आहे. एकंदरीत नवीन शैक्षणिक धोरणामध्ये सर्व घटकाचा व विद्यार्थ्यांसाठी सर्वसामावेशक घटकाचा समावेश केलेला आहे.

संदर्भ सुची :-

१. C.R.Kothari, Garg Gaurav, Research Methodology, New Age international publisher.
२. Sarika Gupta & Gaurav Gupta, E-commerce, Khanna Book Publishing Company ltd., Delhi 2008
३. Angshuman Adhikari, Basic of Indian stock market.
४. Dr.Rudra Datt & Sundaram, Indian Economy, S.Chand Prakashan, Delhi, 2012
५. Carley Garner, Currency trading, FT Press financial times.
६. भारतीय अर्थव्यवस्था – सोनाळकर वंदना ,जाधव राजू पियरसोन प्रकाशन दिल्ली
७. आर्थिक विश्लेषण - एम . अग्रवाल उपकार प्रकाशन
८. विकासाचे अर्थशास्त्र – देशपांडे ज्योत्स्ना पिंपळापुरे प्रकाशन नागपूर
९. वस्तुनिष्ठ अर्थशास्त्र- जॉन्सन बोर्जेस डायमंड पब्लिकेशन पुणे
१०. भारतीय अर्थव्यवस्था – दत्तव सुंदरम एस .चांद प्रकाशन दिल्ली
११. संशोधन पद्धती – कोठारी बी .के
१२. राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०२० शिक्षण मंत्रालय भारत सरकार
१३. राष्ट्रीय शिक्षा नीती २०२० शिक्षा मंत्रालय भारत सरकार